

zuzana stanislavová

Ostrovčky umenia

Literárna tvorba

pre deti a mládež 2009

Ako východisko uvažovania nad pôvodnou slovenskou literatúrou pre deti a mládež vydanou v roku 2009 iba letmo pripomeňme komerčný rozmer ako trend globalizovanej kultúry; umenie v takomto kontexte funguje ako „menšinová“ produkcia. Našťastie sa však každý rok objavujú diela potvrdzujúce známy výrok, že detská kniha je dobrá vtedy, keď je dobrým a obohacujúcim čítaním nielen pre deti, ale aj pre dospelých. A hoci takýchto titulov vychádza každoročne iba hŕstka, práve ony vymedzujú hodnotové i poetologické horizonty tvorby a prinášajú do nej nové impulzy.

KNIHY S „PRIDANOU“ UMELECKOU HODNOTOU

V kontexte slovenskej detskej literatúry sa knihy, ktorým by sa dala pripísať „pridaná“ esteticko-umelecká hodnota, sa dlhodobo pravidelne objavujú najmä v rozprávko ladených naratívach. Zasludou dvoch momentálne najzaujímavejších rozprávkarov,

Jána Uličianskeho a Erika Jakuba Grocha, platí to aj o roku 2009. Ich diela pre deti pracujú so širším kultúrnym a literárnym kontextom a vytvárajú tak sémantické priestory, ktorými mieria aj k dospelému čitateľovi. Rozprávka **Jána Uličianskeho** *Malá princezná* (Perfekt) už názvom asocjuje filozofickú rozprávku Malý princ. Text skutočne obsahuje priame i nepriame intertextové odkazy na toto Exupéryho dielo. Aj v tomto prípade je rozprávačom dospelý človek nachádzajúci sa istým spôsobom v existenciálnej situácii (zaseknutý vo výťahu obytného domu). Dieťa (ide o predčasne narodené dieťa rozprávačovej susedky), ktoré sa pri ňom zrazu zjaví, je personifikáciou fenoménu multidimenzionality (ako dispozície byť v tom istom čase na rôznych miestach – všade tam, kde je prítomné naše vedomie, keďže ono nie je ohraničené časom a priestorom, je teda schopné sa rozdeliť). Malá princezná (ako o nej rodičia hovorili) putuje, ale nie po planétach ako Malý princ, lež po bytoch jedného obytného domu. V povrchovom, príbehovom pláne hľadá svoju mamu a postieľku s nebesami; v druhom, hĺbkovom pláne (v ktorom je zmysel

putovania analogický Malému princovi) hľadá odpoveď na otázku o podstate sveta, do ktorého deti prichádzajú, a o tom, či sa do tohto sveta oplatí narodiť. Podobne ako Malý princ, aj Malá princezná sa stretáva s absurditou ľudského konania, charakterov a vzťahov, vyplývajúcou z prílišnej sústredenosti na seba. Vo svojej čistote nemôže rozumieť svetu, kde sa ľudia pre sústredenosť na vlastný problém nevedia správať ako totálne bytosti, ale fungujú len vo svojej pragmatickej parcialite, ktorá ich znečitlivuje voči problémom okolia. Možno predpokladať, že pre detského čitateľa tu zostane veľa nedourčeného, čo sa recepčne zrealizuje až neskôr. Príbehová línia má však preňho optimálnu dávku tajomnosti (prízračný priestor zaseknutého výťahu, v ktorom sa rozprávač stretáva s Malou princeznou), neobyčajnosti (Malá princezná dokáže prechádzať stenou), nehy (fenomén mamy), romantiky (postieľka s nebesami ako cieľ hrdinkinej cesty). Rozprávka Jána Uličianskeho je však aj filozofiou hodnôt, vyjadrenou symbolmi postáv, s ktorými sa Malá princezná stretáva. Tak ako odchod Malého princa možno vnímať aj ako odchod detstva v každej individuálnej bytosti a prísľub jeho večného obnovovania v umení, v ťažkej životnej situácii a v nových generáciách, zotrvanie Malej princeznej na tomto svete, to, že napokon nájde svoju istotu (postieľku s nebesami), dá sa interpretovať ako pozitívne riešenie možnosti, ktorá mohla mať aj tragickjšie vyústenie, a teda nádej pre tento svet. Uličianskeho rozprávka má zakódované podvojného štruktúrneho adresáta a je vekovo univerzálnym čítaním s rozsiahlym netextovým priestorom. Prítomnosť tohto priestoru evokuje jemnú melanchóliu, ktorú

zaiste vycíti aj empatický detský čitateľ. Hoci rozumieť tomu, z čoho pramení, ešte nemusí.

Zatiaľ čo pre poetiku Jána Uličianskeho je charakteristická imaginácia v spojení s dramatickými prvkami (autor nezaprie naturel dramatika), poetiku **Erika Jakuba Grocha** charakterizuje imaginácia postavená na jednoduchej narácii s vysokou dávkou lyrickej neurčitosti a mnohoznačnosti. Jeho rozprávka *Ábé, Aha a spol* (Slniečkovo) už v podtitule *Rozprávky pre indigové deti* evokuje fenomén, o ktorom sa v posledných rokoch dosť hovorí: tzv. „indigové“ deti, t.j. deti s „anjelskou podstatou“ – s modrou aurou, bytosti mimoriadne samostatné, kreatívne, inteligentné, nekonformné a empatické, schopné ľahko komunikovať s prírodou, vnímajúce „dušu“ vecí. Protagonisti Grochových rozprávok, chlapec Ábé a dievča Aha, sú v istom zmysle tematizáciou takýchto bytostí vrátane dotyku multidimenzionality. Vlastné príbehy sú textami o imaginácii, obsahujú dômyselné literárne alúzie (napr. na román Lloyda Jonesa Pán Pip, na speváka „temných balád“ Toma Waitsa) a priame citácie (okrem pasáže z uvedeného Lloydovho diela je súčasťou diela aj voľný preklad piesne Toma Waitsa Pocat). Konceptia rozprávania je potom čosi, čo je výsledkom kreácie rozprávača a čo akoby bolo zároveň kreované tu a teraz pred očami čitateľa. Lyricky náznakové sujety inklinujú ku kruhovej kompozícii: záver sa vracia k svojmu východisku. Mystifikačná hra, do ktorej vstupuje aj výtvarník, intuícia, nenápadne načrtnutá opozícia prirodzeného a umelého, prírodného a technického vytvárajú hĺbkový plán prózy, naplnený znakmi, ktorých dešifrovanie kladie na kultúrny rozhľad čitateľa vysoké nároky.

KATARÍNA ILKOVIČOVÁ / Dušan Dušek: Babka na rebríku

V oblasti nekonvenčnej autorskej rozprávky sa pohybuje aj poetika **Jána Milčáka**. Je založená na originálnej projekcii epického sveta, vytvárajúcej bizarnú, hravú, nonsensovú feériu napoly skutočnosti, napoly fantastiky. Prostredníctvom koncepcie postáv (vždy výrazne ozvláštnených výzorom, komunikáciou, konaním aj pomenovaním), fantastického sujetu a poetizovaného časopriestoru vzniká imaginatívny príbeh s prvkami grotesky, ktorým Ján Milčák vyjadruje ľudské túžby a hodnoty. Znakom jeho rozprávok je uhladená, zdvorilá konverzácia, v rámci ktorej dialóg častokrát prebieha ako dva paralelne idúce monológy. Vytvo-

rený podtext je potom priestorom na vyjadrenie hlbšieho významového posolstva. Jemné komické podfarbenie vzniká ako dôsledok grotesknej hry s vizualizáciou predstáv. Milčákovy rozprávky tematizujú proces detského snívania a vymýšľania, farebnosť a hru senzuálnych predstáv. Rozprávka *Vodník Kalambus a čertík Bubulo* (Regent) je však skôr konvenčný, jednoplánový, dvojitou svadbou ukončený príbeh o nezbednom mladom čertíkovi, ktorému sa nechce robiť zlé skutky, a o vodníkovi, ktorému sa páči jedna z neobyčajne škaredých mlynárových dcér.

K autorom, ktorí objavujú stále no-

vé, netradičné knižné artefakty v tvorbe pre deti, patrí aj **Jana Bodnárová**. Jej najnovšia kniha *Koníky v cvalle* (Perfekt) patrí k obrazovo-textovým naráciám s rovnocenným zastúpením slovesného a výtvarného znakového systému. Ilustrácie vytvoril Juraj Bartusz – jeden z najvýraznejších predstaviteľov slovenského alternatívneho umenia. Dvadsaťosem riekankovo ladených tematizácií motívu koňa je postavených na minimalistickej poetickej výpovedi, inšpirovanej citlivým vnímaním detailu a sústredenej na vyjadrenie jeho imaginatívnej sily. Jana Bodnárová vytvára kondenzovaný mikropríbeh z drobných čiastočiek detskej (ľudskej) skúsenosti, z nažitého a odpozorovaného. V spôsobe, akým tému stvárnila, je prítomná latentná šantivosť, pocit lahody a radosti zo života, príjemnej harmónie a miestami i jemnej melanchólie.

SPOLOČENSKÁ PRÓZA „NA ŤAHU“

Žánrová oblasť spoločenskej prózy bola od začiatku 90. rokov minulého storočia až do polovice prvého desaťročia nášho storočia v zreteľnej defenzíve. Spisovateľom staršej generácie chýbala odvaha púšťať sa do písania o živote súčasných detí, resp. zostávali v polohe zodpovedajúcej realite detstva a dospievania spreď niekoľkých desaťročí, a mladí autori (takí, ktorí by mali novú realitu už nažitú a odpozorovanú) tu ešte neboli. Tvorbu textov, ktoré by vypovedali o súčasnom detstve, sa usilovalo stimulovať vydavateľstvo Perfekt vypisovaním autorskej literárnej súťaže o pôvodnú poviedku roka a zostavovaním antológií z prác, ktoré vybrali deti. V r. 2009 takto vyšiel pod názvom **Izba**

snov. Poviedky pre deti už piaty ročník tohto projektu. Príbehy renomovaných i začínajúcich autorov sa usilujú mapovať stav spoločnosti a vzťahy medzi ľuďmi tak, ako to vidia, cítia a zažívajú deti. Sústreďujú sa na rovesnícke i medzigeneračné vzťahy, na to, čím svet dospelých ťaživo dolieha na svet detí aj čím ho obohacuje, čo si obe generácie navzájom dokážu dať i upierať, čo pozitívne či negatívne ovplyvňuje ľudské dozrievanie. Na základe víťaznej poviedky Maroša Andrejčíka *Izba snov* možno usúdiť, že deti potrebujú príbehy, v ktorých je každodenný život, vrátane mravných, citových či hmotných deficitov, zachytený vierohodne, imaginovaný humorom a predstavivosťou, podložený ľudským cítením.

Je diskutabilné, do akej miery prispel spomínaný projekt k oživeniu spoločenskej prózy; faktom však zostáva, že v posledných rokoch sa táto žánrová oblasť v hodnotovom rebríčku pôvodnej tvorby opäť postupne posúva ak už nie na výslnie (na akom bola napr. v 60. rokoch 20. storočia), tak aspoň na jednu z popredných priečok v žánrovom spektre detskej literatúry. Posun spôsobujú autorské výkony najmä v príbehoch pre starších čitateľov, ktoré sa pokúšajú zachytiť aktuálne psycho-sociálne javy súčasnej mladosti, hoci k hlbšiemu analytickému ponoru do duše dospievajúceho ľudského „mláďata“ sa prepracujú len zriedkavo (naposledy azda najúspešnejšie Juraj Šebesta prózou *Keď sa pes smeje*, 2008). Súčasná próza zo života detí a mládeže kladú dôraz na príbehovú príťažlivosť, v tom zmysle na ozvlášťňovanie každodennosti recesiou, mystifikáciou či fantastikou, čo vôbec nemusí prekážať výpovednej hodnote príbehu. V produkcii roka 2009

S. MYDLO / M. Masaryk:
Pán Sojka a myšička Sojka

predstavujú zaujímavý prínos tohto typu prózy Marty Hlušíkovej a Romana Brata pre čitateľov na prahu puberty. Obidvaja autori sa vyznačujú svižným štýlom rozprávania a schopnosťou autenticky vystihnúť spôsob myslenia a vyjadrovania súčasných dospievajúcich. Prednosťou prózy **Marty Hlušíkovej** *Neznášam, keď ma hladkajú po hlave* (Vydavateľstvo Matice slovenskej) je pomerne komplexný záber na životné peripetie dospievajú-

cej dievčiny Petry, ktorá ako rozprávačka komentuje udalosti z rodiny, zo školy, z kamarátstiev i prvých rodiacich sa chlapčensko-dievčenských sympatií. Vydarené je aj modelovanie úsmevných typov postáv – jednak ich charakterov (stará matka rozprávačky, ktorá nie bez humorných peripetií bojuje so svojou nadváhou), jednak reči (Petrina kamarátka Klára – Nemka so špecifickým, slovenčinu komoliacim jazykovým prejavom), napokon i vzťahov (obnovované priateľstvo medzi babkami Petry a Kláry). Postavy si popri vtipnej deformácii zachovávajú prirodzenosť a presvedčivosť. Próza Marty Hlušíkovej ako vtipná sonda do dievčenského sveta, postavená na solídnej psychosociálnej analýze súčasnej mládeže na začiatku dospievania, vysoko presahuje úroveň sentimentálno-klišéovitých dievčenských románov z posledných rokov.

Priame rozprávanie z perspektívy dospievajúceho chlapca si zvolil **Roman Brat** v próze *Mordovisko. Bláznivé príbehy zo školy a okolia* (Mladé letá). Ide o modifikáciu školskej prózy, ktorej zámerom je zabávať dospievajúceho čitateľa a tak trochu ho mystifikovať. Mystifikácia prebieha jednak prostredníctvom štylizácie rozprávača do subjektu, ktorý vymýšľa, resp. reprodukuje fiktívne príbehy jednej školskej triedy, jednak prostredníctvom explicitov jednotlivých príbehov, v ktorých rozprávač necháva virtuálneho čitateľa hádať, či bol príbeh skutočný, alebo vymyslený. Vlastné príbehy sú dynamické, založené na situačnej i charakterovej komike, na nadsádzke, pubertálnom humore a slangu. Typ školských príbehov má teda v podaní Romana Brata zábavný a humorový charakter a v takejto rovi-

JURAJ MARTIŠKA / Ondrej Sliacky: Zakliata hora

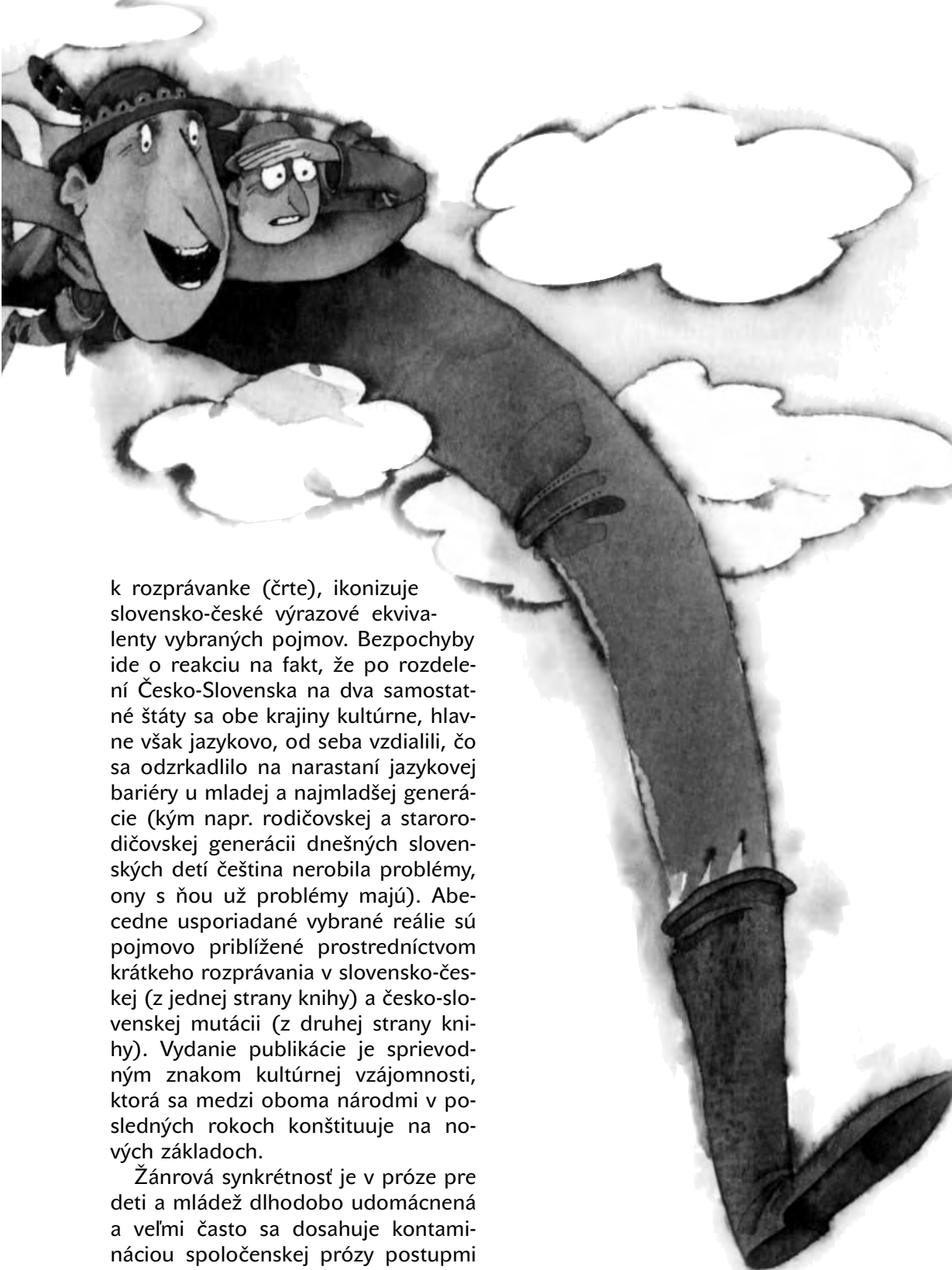
ne sa nesie aj línia prvých erotických skúseností protagonistu.

V žánrovej oblasti príbehov zo života detí v posledných rokoch (s výnimkou príbehov Gabriely Futovej) chýbajú pozoruhodnejšie knihy pre mladších čitateľov, hoci v minulosti si táto oblasť pamätá aj priaznivé časy. V roku 2009 vyšla len poviedková kniha **Lubice Suballyovej** *My deti z Trávníkov* (Vydavateľstvo Matice slovenskej). Autorka sa v nej usiluje vystihnúť špecifickosť detského prežívania každodennosti aj objavovania zázračnosti v nej. Zaznamenáva teda drobné detské túžby, radosti a starosti, príbehy štylizuje ako momentky zo života detí zdôrazňujúce radosť, lásku a harmóniu. Udalosti plynú pokojne, bez vonkajškovej akčnosti, ale aj bez vnútorného, skrytého dramatismu, či už ide o túžbu dieťaťa po psíkovi, hrdosť na drobný úspech, prejavy lásky v rodine, detskú hru, malé prekvapenie. Pohodou, aká z próz vyžaruje, dielko korešponduje s dielom A. Lindgrenovej *Deti z Bullerbynu* (asociuje ho aj názov knihy), chýba mu však latentné napätie či roz-

právačská dynamika, charakteristická pre Lindgrenovú. Svojou koncepciou hrdinu všedného dňa **Lubica Suballyová** pokračuje v podobnej línii tvorby pre deti, akú pred niekoľkými desaťročiami v slovenskej próze pre deti rozvinula **Eleonóra Gašparová**.

EXPERIMENT S RUČENÍM OBMEDZENÝM

Súčasná slovenská tvorba pre deti a mládež má zo žánrového hľadiska prevažne tradicionalistický charakter. Experiment sa v tomto smere väčšinou realizuje ako inovatívne prepojenie pragmatického a estetického. V roku 2009 predstavuje naratívum uvedeného typu publikácia **Barbory Škovierovej** a ilustrátorky **Tatiany Dragošekovej-Pajonkovej** *Pozri, ako je dnes pekne! Prvý slovensko-český slovník pre deti – Podívej, jak je dnes hezky! První česko-slovenský slovník pro děti* (Bratislava, Kontakt – Praha, Slovenský literárny klub v ČR). Slovníkovo koncipované dielo pomocou mikropříbehov, žánrovo patriacich

k rozprávke (črte), ikonizuje slovensko-české výrazové ekvivalenty vybraných pojmov. Bezpochyby ide o reakciu na fakt, že po rozdelení Česko-Slovenska na dva samostatné štáty sa obe krajiny kultúrne, hlavne však jazykovo, od seba vzdialili, čo sa odzrkadlilo na narastaní jazykovej bariéry u mladej a najmladšej generácie (kým napr. rodičovskej a starorodičovskej generácii dnešných slovenských detí čeština nerobila problémy, ony s ňou už problémy majú). Abecedne usporiadané vybrané reálie sú pojmovo priblížené prostredníctvom krátkeho rozprávania v slovensko-českej (z jednej strany knihy) a česko-slovenskej mutácii (z druhej strany knihy). Vydanie publikácie je sprievodným znakom kultúrnej vzájomnosti, ktorá sa medzi oboma národmi v posledných rokoch konštituuje na nových základoch.

Žánrová synkrétnosť je v próze pre deti a mládež dlhodobo udomácnená a veľmi často sa dosahuje kontamináciou spoločenskej prózy postupmi

rozprávky alebo sci-fi. Výsledok však nemusí byť vždy hodnotovo jednoznačný. Tak je to aj v knižnom debute **Miloša Ferka** *Svet je hra* (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov). Rozprávka, prezrádzajúca autorov odborný záujem o oblasť science-fiction a fantasy, je svojím spôsobom reakciou na súčasnú spoločenskú prax – na porušovanie pravidiel fairplay. Tým a aj pocitom určitej beznádeje, stratenosti v hlučnom svete, vyradenosti z neho, aký charakterizuje detského protagonistu, irituje próza skôr dospelého než detského čitateľa. Povrchné, hlučné stereotypy súčasnej doby, vyjadrené znakom metalovej hudby, kontrastujú s motívom ticha pri knihe a s hľadaním spravodlivých (tak trochu pripomínajúcim biblický motív), ktorí môžu zachrániť svet pred „zabalením“ (t.j. likvidáciou). Hľadanie je postavené na princípe hry Človeče, nehnevaj sa. Motív putovania chlapca, ktorý môže zachrániť hodnoty, tak trochu pripomína jednak Endeho Nekonečný príbeh, jednak poslanie tzv. „indigových“ detí. Ide o dobrý nápad, realizácia je však diskutabilná: sujet je pomerne neprehľadný, štylisticky je text zatažený deskripciou, a tak nielen posolstvo príbehu, ale aj dejová línia môže čitateľovi ľahko unikať. Satira o absurdnosti sveta, v ktorom je zmysel života prekrytý a saturovaný vulgárnosťou, komerciou, hmotou, zostala napokon nezreteľná.

Próza **Jána Navrátila** *Čauko, bengoši!* (Mladé letá) patrí k príbehom o dospievajúcich, imaginovaným ireálnym prvkom. Do reálneho priestoru chlapca a dievčaťa, žijúcich v jednom obytnom dome, vnesie náhoda fantazijný prvok: v byte chlapca sa rozbije sklenený zvonček (rodinná pamiatka) a pri pohľade cez jeho sklenené srd-

ce hrdina objaví, že v každej veci nao-kolo žijú miniatúrne bytôstky (bengoši). Protagonista a jeho susedka s nimi komunikujú, s ich pomocou zrealizujú viaceré zázračné veci, napokon sa však sklenený kryštál rozbije a bengoši sú pred ľudskými očami nenávratne ukrytí. Druhú, reálnu dejovú líniu predstavuje životný príbeh protagonistu, ozvláštnený faktom, že vyrastá iba s otcom (ako polročného ho priniesla otcovi a odišla do sveta). Do toho postupne vstupuje životný príbeh dievčiny zo susedstva ozvláštnený skúsenosťou domáceho násillia. Próza má teda čosi z rozprávky (použitý fantazijný fenomén svojou podstatou nie je však v literatúre ničím novým), ešte viac zo spoločenskej prózy. Problémom je fakt, že fantazijná línia slabo korešponduje s realistickou a skôr prekáža, než slúži prehĺbeniu významovej vertikality textu. Nie je tiež isté, či zvolená forma vonkajškovej imaginácie dospievajúceho čitateľa osloví (skôr znejasňuje štruktúrneho adresáta). Tematizované látkové bohatstvo zostalo skôr naznačené ako hlbšie analyzované a prepracované.

V posledných rokoch sa rozšíril taký typ aktualizácie folklórneho žánru, v ktorom ide o hru s tradičnou folklórnou rozprávkou, teda o konštruovanie intertextového naratívu na báze folklórnych sujetov (zaujímavé publikácie toho typu vytvoril v nedávnej minulosti napr. Jozef Pavlovič). Kniha **Jána Turana** *V rozprávkovej krajine hádaniek* (Daxe) korešponduje s týmto typom tvorby, pričom hru na základe folklórnej rozprávky koncipuje ako rébus a realizuje dvojako: v prozaických textoch prostredníctvom sujetov, v básnických intermezzách prostredníctvom riekankových hádaniek. Fragmety ľudových rozprávok sú spraco-

M. KRÁLOVÁ – MATLOVIČOVÁ / Ján Navrátil: Čauko, bengoši!

vané tak, aby dovoľovali vystavať prešmyčku z názvu príslušnej rozprávky alebo z mena protagonistu. Spájajúcim kompozičným prvkom je aj hrdina (prostoduchý hádankár Jano) v role pútnika za hádankami vytvorenými z rozprávok; plní teda „ťažkú úlohu“, pričom riešenie rébusu zostáva na čitateľovi (čím kniha získava interaktívny rozmer). Na púti ho sprevádzajú pomocníci (Zahádaj a Zahádajka), ktorým patria kapitoly naplnené autorským typom veršovaných hádaniek. Problémom tohto naratívu je neprirodzene pôsobiaca štylizácia do ľudovej dikcie, deskriptivitou zatažené podanie a napokon aj štruktúra viacerých autorských veršovaných hádaniek.

V ZNAMENÍ TRADÍCIE (A KONVENCIE)

Tradičných až konvenčných textov vzniká v literárnej tvorbe pre deti a mládež každoročne najviac. To, čo „dýcha“ tradíciou, však ešte nemusí byť

zákonite hodné zatratenia. Tradičnosť je napríklad prirodzeným príznakom adaptácií folklórnych rozprávok pre deti, pričom od konvenčnosti môžu mať takéto autorské podania veľmi ďaleko. Tak je to v prípade autorských spracovaní ľudových rozprávkových látok **Ondrejom Sliackym**. V dvojzväzkovom projekte *Braček jelenček* a *Zakliata hora* (obe 2009 s podtitulom *Najkrajšie rozprávky Pavla Dobšinského pre deti*) predstavil deťom v citlivom výbere a kultivovanom podaní rozprávkové bohatstvo nášho národa, pričom druhý zväzok opatril aj doslovom v podobe krátkej eseje o podstate a osudoch tohto žánru. Ondrej Sliacky, autor už niekoľkých folklórnych adaptácií, vybral zo zväzkov rozprávok zozbieraných a upravených Pavlom Dobšinským najpríťažlivejšie, vo viacerých prípadoch aj pomerne málo známe príbehy. Upravoval v nich nielen zastaranú jazyko-štylistickú rovinu, ale – s úctou voči prototextu a s prísnyim dodržiavaním

zákonitostí folklórneho archetypu – aj sujetovú líniu, pričom dokázal organicky skĺbiť modernosť rozprávačského podania s tradičnou obradnosťou ľudového rozprávania. Konštatovanie o hodnote tradičného možno vziať aj na knihu **Jaroslava Rezníka** *Kika spáva v paprike* (Ikar), ktorá patrí k typu autorských rozprávok spájajúcich reálnu fikciu s ireálnou, zo žánrového hľadiska teda postupy blízke spoločenskej próze s postupmi autorskej rozprávky. Východiskom prázdninového príbehu o spolužití morčata Kiky, kanárika a štvorčlennej rodiny v mestskom paneláku je situácia, aká sa reálne stáva: druháčka Majka donesie domov morča, ktoré rodina jej spolužiačky už nechce. Po prvých domácich peripetiách (nechať si ho – nenechať si ho) sa reálne rodinné prostredie stáva čoraz viac iba rámcom pre dobrodružstvá morčata pri zoznamovaní sa s okolím bydliska a víkendovej chalupy až po narodenie malých morčiat. Rozprávková fantastika je založená na personifikačnom princípe – na schopnosti detí vo fantázii prirodzene komunikovať so svetom prírody. Rezník je skúsený rozprávač a jeho príbehy vyžarujú harmóniu, nevtieravo korenenu humorom.

Na žánrovej kontaminácii sú založené aj rozprávky **Margity Ivaničkovej** *Kamienka a Vitúz*. Rozprávky o drahých kameňoch pre naše najdrahšie poklady (Vydavateľstvo Maticie slovenskej); v tomto prípade je rozprávka kontaminovaná jednak bájou, jednak etiologickou a etymologickou povestou. Príbehy o víle Kamienke a „vílovi“ Vitúzovi predstavujú fantazijne ladený výklad o tom, odkiaľ sa vzali drahé kamene v jednotlivých slovenských lokalitách (resp. názov lokality) a ich farba (celestín v Starých Horách, opál

v Červenici v Slanských vrchoch, kornelit v Smolníku, ametyst v Pukanci v Štiavnických vrchoch, malachit pri Lubietovej, zlato okolo Kremnice, zlato a striebro v okolí Štiavnice, zafír v Cerovskej vrchovine, marmarošské diamanty v Magure). Solídne vypracovaný príbeh je imaginovaný lyrizmom. Autorkine skúsenosti s poéziou pre deti sa odzrkadlili na úrovni básnických vsuviek v príbehoch. Ani táto kniha však neprekračuje hranicu tradície a azda ani konvencie (konvenčnosťou je poznamenaný najmä príbeh, ktorý kompozične rámcuje jednotlivé rozprávkové čísla).

V žánrovom variante tradičnej animovanej autorskej rozprávky si vcelku úspešne počínala debutantka **Andrea Gregušová** v rozprávkovej knižke *Červík Ervín* (Slovart). Dobrodružné putovanie jablčného červíka vzdialene pripomína putovanie Palculienky. Gregušová sa prezentovala ako kultivovaná rozprávačka, ktorá vie vytvoriť dynamický, primerane napínavý príbeh bez toho, aby sa dopustila nefunkčnej nadsádzky či povrchového dramatismu. Jej príbehy majú vtip (založený napríklad aj na šikovnej parodickej parafráze frazeologizmov), pričom nevtieravo zdôrazňujú hodnotu domova, priateľstva a vzájomnej pomoci. Autorka teda nadviazala na tradíciu nenáročných „chrobáčikovských“ rozprávok typu napr. E. Čepčekovej a úspešne sa zhostila aj funkčne využitých veršovaných pasáží, ktoré nápadom a technikou spracovania nezaostávajú za úrovňou väčšiny minuloročnej veršovanej tvorby pre deti.

Autorskú rozprávku postavenú na imaginovaní reality detského života prostredníctvom fantastického prvku, ktorým je predovšetkým personifikácia animálneho sveta, pomocou hyperbo-

ly a grotesky, reprezentoval v posledných rokoch svojimi dvoma knihami **Peter Gajdošík**. Jeho debut (*Zverinec na siedmom poschodí*, 2006) pôsobil sviežo a vtipne, vydarený model rozprávky však zopakoval v druhej knihe už s menším úspechom. Kniha *Pavúčkove dobrodružstvá* (Mladé letá) skĺzla do pozície konvenčnej realizácie typu animovanej rozprávky zo sveta hmyzu, teda typu, ktorý zo všetkých žánrových variantov autorskej rozprávky najsilnejšie podlieha komercii. V tomto prípade sa autor uspokojil s jednoplánovými triviálnymi príbehmi o dobrodružstvách pavúčika.

V súvislosti s druhou knižkou pre deti **Branislava Jobusa** *Zázračné rozprávky* (Vyd. Edition Ryba) si nemožno nespomenúť na tvorivé krédo slo-

venského prozaika Dušana Duška: „Aby slovám bolo tesno a myšlienkam voľno“. V rozprávkach Branislava Jobusa je to naopak: myšlienky sa uberajú veľmi disciplinovane vo vopred danej línii – nedostali možnosť voľného rozletu, čo znamená, že rozprávky sú v konečnom dôsledku jednoplánové; slová zasa dostali nadmieru voľnosti, a tak mnohé sú nadbytočné alebo aj neprimerané (napr. nefunkčne nespisovné). Podobne ako v prvej autorovej knihe, aj tu postava putuje po priestore a stretáva sa s príbehmi, ktoré sú konkretizáciou určitej pozitívnej alebo negatívnej ľudskej vlastnosti: odvahy, zbabelosti múdrosti, hlúposti, šťastia, nešťastia, dobra, skromnosti, hanby, slobody, pýchy, lásky, nenávisťi a pod. Príbehy teda demonštrujú,

LUBA SUCHALOVÁ / P. Gajdošík: *Pavúčkove dobrodružstvá*

dokazujú, znázorňujú podstatu toho, čo je dané vopred. Viacerým nemožno uprieť dobrý nápad, ale narácia je ťažkopádna, so sporadickým sklonom k otvorenému didaktizmu. Chcelo to väčšiu autorskú disciplínu a dobrého editora-redaktora (čo je v posledných desaťročiach problémom mnohých súkromných vydavateľstiev na Slovensku a negatívne sa odzrkadľuje na estetike i dizajne knihy).

V konvenčných polohách sa už dlhodobo pohybuje poézia pre deti, jej prevládajúci trend nonsensovo-hravej tvorby. Aj tu sa však z času na čas objaví výkon svedčiaci o tom, že invenčne vstúpiť možno aj do oblasti, ktoré sa zdajú byť už z hľadiska tvorivých možností bez prekvapení. V roku 2009 tak urobil

František Rojček básnickou zbierkou *Torta z piesku* (NONA).

Tematicky pestré výpovede o súčasnom svete sú postavené na vtipnom nápade, ktorý autor rozvíja spravidla

KRISTÍNA ŠIMKOVÁ / K. Dašková: *Básničky z gombíkovej diery*

nonsensovým, resp. recesným smerom a umocní prekvapujúcou, dobre vystavanou pointou. Ako materiál na „ozázračnené“ alebo hravé spracovanie slúži autorovi rovnako prirodzene jazykové bohatstvo slovenčiny, ako aj moderné či tradičné reálie okolitého sveta, časti tela alebo príznaky detskej prirodzenosti. Verše F. Rojčeka plynú ľahko, majú úderný rytmus, čo tiež nemalým dielom prispieva k pohodovosti a úsmevnosti tejto vydarenej knihy poézie pre malých čitateľov.

S výnimkou F. Rojčeka akoby nonsensová jazyková hra v uplynulých desaťročiach vyčerpala invenciu, a tak sa v roku 2009 básnická tvorba pre deti vracia k tradičnejšej riekanke. V tomto smere si dobre počínal **Jaroslav Rezník**, ktorý v básnickej zbierke *Ježko v kvetináci alebo Tešte sa na obložené básničky a rýmované chlebíčky* (Vyd. SSS) nadviazal na typ absurdnej, hravej poézie, aká je u nás dobre zabývaná. V kompozičnom rámci členenom podľa ročných období ponúkol vtípné nápady spracované profesionálne zvládnutou veršovou technikou. Tradičný typ riekankovej poézie ponúkla vo svojej prvej básnickej knižke pre deti skúsená prozaička **Paula Sabolová** knihou *Blcha v cirkuse* (Mladé leťá). Pokusy tvoriť naratívny básnický text však nevyšli debutantovi **Erikovi Ondrejičkovi** v knihe *Čo sa skrýva v ceruzke o zvieratách a o Zuzke* (Q111), ale ani v básnickej knižke skúsenej autorky literatúry faktu pre deti **Kvety Daškovej** *Básničky z gombíkovej dierky. Knižka, ktorá rastie s tebou* (Q111). Poézia pre deti zostala teda bez pozoruhodnejšieho výkonu. Intencionálna poézia pre dospelujúcich už dlhodobo nejestvuje.

ZÁVER

V súčasnej literatúre pre deti a mládež nemožno vysledovať zreteľnejšie generačné štruktúrovanie; z tohto hľadiska predstavuje autorská základňa skôr plejádu, než generačnú vrstevnosť. Umelecký prínos do hodnotového spektra literárnej tvorby teda nesúvisí s generačnou príslušnosťou ani so žiadnou „generačnou“ poetikou; preto je primeranejšie hovoriť skôr o „ostrovčekoch umeleckosti“ než o vyhranených tvorivých trendoch. Tvorcami týchto ostrovov sú väčšinou skúsení autori strednej vekovej vrstvy, pre ktorých je tvorba pre deti prirodzeným prostriedkom umeleckého sebvýjadrenia (J. Uličiansky, E. Groch, J. Bodnárová), niekedy aj prostredníctvom kultivovanej identifikácie s iným textom (O. Sliacky), resp. sprostredkovania inteligentnej zábavy nie bez poznávacieho rozmeru (M. Hlušíková, R. Brat, F. Rojček). Z hodnotového hľadiska sa nachádzame v štádiu čakania na to, kedy a či vôbec sa ostrovčeky umenia spoja do „kontinentov“ umenia. Zo žánrového aspektu vyzerá slovenská detská literatúra ešte stále pomerne tradicionalisticky.

RESUMÉ

The article is a reflection of original literary production for children and youth published in the course of the year 2009. It has not been dealt with as a whole, just focused on the fiction and poetry that either mean an artistic contribution to creative context or at least maintain its standards. The analysis has been structured in several parts and the criterion of value, completed with that of genre, is decisive. The first part of the reflection called *The Books with „Added“ Artistic Value*, introduces the works that are en-

MILOŠ KOPTÁK / Ján Uličiansky: Malá princezná